

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 342

ÇEVRE BİLİNCİMİZ
(Çevre Felsefesi, Çevre Ahlakı ve Çevre Eğitimi Bağlamında)

Doç. Dr. Kemal GÖZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Aralık 2019

ISBN: 978-605-7570-77-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ÇEVRE BİLİNCİMİZ

-Çevre Felsefesi, Çevre Ahlakı ve Çevre Eğitimi Bağlamında-

Doç. Dr. Kemal GÖZ

Ankara 2019

Doç. Dr. Kemal GÖZ

1956 yılında Denizli-Kızıllhisar'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kızıllhisar'da tamamladı. 1974 yılında Acıpayam Lisesi, 1979 yılında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

Yüksek lisans tezini 1998 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda "*Düşünce Tarihimizde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*" adlı teziyle tamamladı.

2004 yılında da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda "*İslam'da ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler*" konulu teziyle doktora çalışmasını tamamladı.

2006 senesinde kendisine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "Başöğretmen" unvanı verildi. Aynı Bakanlığın farklı kurumlarında uzun yıllar idarecilik yaptıktan sonra 02.08.2010 tarihinde Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesine öğretim üyesi olarak atandı.

15.04.2013 tarihinde ise Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslâm Felsefesi Anabilim Dalına Yardımcı Doçent olarak atandı. 29.04. 2019 tarihinde de Doçentlik unvanını kazandı. Halen aynı fakültede Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslâm Felsefesi Anabilim Dalı'nda doçent olarak çalışmaktadır.

Yazar İslâm Felsefesi alanındaki araştırmalarına devam etmektedir.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

İngilizce ve Arapça bilmektedir.

E-mail: kemalgoz@pau.edu.tr, kemalgoz@gmail.com.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	11

I. BÖLÜM ÇEVRE FELSEFESİ

1. Çevre Nedir?	17
1.1. Fizikî Çevre	19
1.2. Sosyal Çevre	23
2. İnsan-Çevre İlişkisi	24
3. Çevre Felsefesinin Tanımı ve Konusu	29
3.1. Çevre Felsefesi Nedir?	29
3.2. Çevre Problemleri	33
3.3. Çevreyi Koruma Adına Oluşturulan Sistemler	40
3.3.1. İnsan Merkezilik (Anthropocentrism)	41
3.3.2. Çevre Merkezilik (Ecocentrism)	43
3.3.3. Bio-Merkezilik (Biocentric)	44
3.4. Çevre Felsefesinde Temel Sistemler	45
3.4.1. Derin Ekoloji (Deep Ecology)	45
3.4.2. Biyo-Bölgecilik	47
3.4.3. Çevrecilik (Environmentalism)	47
3.4.4. Toplumsal Ekoloji	49

II. BÖLÜM AHLAK FELSEFESİ VE ÇEVRE AHLAKI

1. Ahlak İlmi ve Diğer İlimlerle İlişkisi	53
1.1. Ahlakın Tanımı, Konusu ve Gayesi	54
1.2. Ahlak İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi	58
2. Ahlak Felsefesi	61
2.1. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları	64
3. Çevre Ahlakı	67
3.1. Çevre Ahlakı Kavramı	68

3.2. Çevre Ahlakının Amacı-----	71
3.3. Çevre Ahlakında Değerler -----	74
3.4. Çevre ve İsrâf-----	79
4. İslam Ahlakında Çevreye Bakış -----	84
4.1. İslâm'ın Çevreye Bakış İlkeleri - Kur'an ve Çevre -----	86
4.2. Hadislerde Çevre-----	98
4.3. Çevre Koruyucuları: Hisbe Teşkilatı-----	107
5. Diğer İnanç Sistemlerinde Çevre -----	111
5.1. Budizm'in Çevreye Bakışı-----	111
5.2. Hinduizm'in Çevreye Bakışı -----	112
5.3. Yahudiliğin Çevreye Bakışı -----	114
5.4. Hıristiyanlığın Çevreye Bakışı -----	115

III. BÖLÜM ÇEVRE EĞİTİMİ

1. Çevre Eğitimi Kavramı -----	122
2. Çevre Eğitiminin Amacı-----	126
3. Çevre Eğitiminin Güncel Durumu -----	129
SONUÇ -----	141
KAYNAKÇA -----	147
DİZİN -----	153

ÖN SÖZ

İnsan, hayatını sosyal bir varlık olarak sürdürmekte ve bu bağlamda çevresindeki diğer varlıklarla iletişim ve etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu süreçte diğer varlıklarla iletişim, sadece dostluk ve sevgi üzerine kurulabilirse mutluluk yakalanabilmektedir. Bunun sonucunda da insan bulunduğu çevreye pozitif bir etki yansıtmaktadır.

Çevre, insanın dünya hayatına ilk adımı atmadan önce tanıştığı bir ortam olarak önemli bir mekândır. Zira anne rahmi onun için önemli bir çevredir. Ancak bu çevrede bile olumlu veya olumsuz etkileşimler içerisinde. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini idrak etmekte olduğumuz günümüzde çevre insanlara varlığını değişik şekillerde hissettirmektedir. Günümüzde çevre temizliğinin insan hayatında en önemli unsurlardan biri olduğu gerçeği çevre kirliliğiyle gündeme gelmektedir.

Toplu yaşama kültürünü içselleştiren ve beraber yaşama mutluluğu elde etmek isteyen fertler, hak ve görevlerini bilerek sorumluluklarının gereğini yerine getirmelidirler. Bu şekildeki sorumluluklar insanın iletişim ve etkileşim içerisinde bulunduğu bütün varlıklara karşı yerine getirilmek durumundadır.

Bu değerlendirmeler günümüz insanının çevresi ile ilişkilerini gözden geçirmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sanayi devrimiyle beraber maddi bir kaynak olarak görülmeye başlanan çevrenin, hoyrat bir şekilde israf edilip tüketilmesi süreci hızla artmaktadır. Bu tüketim süreci hızla tabiatın kirlenmesini gündeme getirmiş ve bunun sonucunda olumsuz şartların varlığıyla acı bir şekilde tecrübe edilmiştir.

Yeni nesillere ulaştırmak üzere kendisine emanet edilen dünyayı kirleten insanlar, bu sorumluluktan biraz olsun kurtulup hiç değilse az bozulmayla emaneti sahiplerine teslim edebilmenin telaşıyla çevrenin korunması ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için bazı çalışmalar içerisine girmişlerdir. Aslında ilkçağ filozoflarından başlamak üzere düşünürler çevre ile ilişkilerde duyarlı ve sevecen davranılmasını insanlara tavsiye etmelerine rağmen önemsenmemiş, son zamanlarda ise bu sese kulak verme ihtiyacı gittikçe daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda bütün dünyada çevre eğitimi çerçevesinde bazı önemli çalışmaların yapılmakta olduğunu söylemek mümkündür.

Felsefenin önemli disiplinlerinden olan çevre felsefesi, ilkçağ filozoflarından itibaren varlığını hissettirmektedir. İslâm filozoflarından İbn Sînâ varlıkların var olmasının aşk ile olduğunu, sevginin var olmayı sağladığını belirtmiş ve sürekliliğinin de sevgiyle olacağını ortaya koymuştur.

Çevre ahlakı, ahlak felsefesinin önemli bir ana konusu olarak bütün dinlerde temel konu başlıklarını oluşturmaktadır. İnanç sistemleri neredeyse bir bütün halinde çevrenin korunması ve korunur halinin sürekliliğinin sağlanması konusunda görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu meyanda İslâm medeniyetinin somut uygulamalarının öneminin vurgulanması gerekmektedir.

Bu çalışmada çevre bilincimiz; çevre felsefesi, çevre ahlakı ve çevre eğitimi bağlamında ele alınarak günümüz insanına sorumlulukları ve çevre problemlerine çözümler ortaya konulmasındaki görevleri hatırlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamız boyunca desteğini esirgemeyen Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan'a ve Doç. Dr. Osman Mutluel'e teşekkürlerimi sunarım. Uzun zaman alan

çalışmalarım esnasında her türlü fedakârlığı göstererek destek olan eşim Hanife Göz'e ve çocuklarım Muhammed Yasir, Mustafa Ahmet ve Ayşe Nur'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca eserin basımında her türlü desteğini ortaya koyan Fecr Yayınları editörü Hüseyin Nazlıyıldın Beyefendi'ye ve diğer çalışanlarına da teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmamızın temiz ve korunmuş bir çevreye katkı sağlaması dileklerimizle...

Denizli 2019
Doç. Dr. Kemal GÖZ